

A KÁRPÁT-MEDENCE ORSZÁGAIBÓL MAGYARORSZÁGRA TARTÓ VÁNDORLÁSOK DEMOGRÁFIAI ÉS GEOGRÁFIAI VONATKOZÁSAI, 2001–2008

KINCSES ÁRON

Bevezetés

Az utóbbi évtizedekben Európa befogadó szerepe felértékelődött. Mára a nyugat- és dél-európai államok többsége sokmillió külföldön született lakossággal rendelkezik. A nemzetközi vándorlás témája a fogyó nyugati társadalmak fenntarthatóságával, a gazdasági globalizációval vagy a klímaváltozással (környezeti migráció) kapcsolatosan is egyre többször előtérbe kerül.

A magyar aktualitásnak is számos oka van. A közép-európai országok a 90-es évek rendszerváltozásai után a gazdasági felzárkózásnak és az integrációnak köszönhetően rendre befogadó térségekké váltak. Magyarország és a szomszéd országok életében ez a jelenség merőben új helyzetet teremtett, mivel eddig inkább az elvándorlások voltak a jellemzők.

Legtöbbször a környező országokból érkeznek hazánkba. Így a Magyarországot érintő migráció nem pusztán az előnyök minél hatékonyabb kihasználása, a kockázatok mérséklése miatt lényeges, hanem mert a határokon túl nyúló hatás folytán befolyásolja a Kárpát-medence magyar etnikumú népességének területi elhelyezkedését. A nemzetközi vándorlás témájának stratégiai fontosságát mutatja az Európai Unió bel- és igazságügyi célkitűzései közt formálódó közös menekültügyi és bevándorlási politika, vagy a Schengeni Egyezmény is. A hazai célok és az uniós közös politikák megalapozásához, hatékonyságának növeléséhez szükséges a magyar migrációs helyzet áttekintése és követése a nemzetközi áramlatok viszonylatában, melyben a demográfiai szemlélet kihagyhatatlan elem.

Migrációs tendenciák a világban

A világ migrációjának trendjében a II. világháború óta eltelt több mint fél évszázadban három nagy súlyú változás figyelhető meg. Az USA-ban a bevándorlás-politika szemléletváltásával (az 1965-ben megszüntették az eredetországkvótákat) eltolódás figyelhető meg a migránsok forrásország-összetételében. Hasonló módon Ausztráliában, Kanadában és más iparosodott országokban is jellemzővé vált a bevándorlók jelentősebb földrajzi diverzifikációja.

Így az első és legnagyobb háború utáni eltolódás magában foglalja ázsiai, afrikai, közel-keleti, latin-amerikai, karibi bevándorlók számának és súlyának növekedését (akik nemcsak a tradicionális nagy befogadó országokba tartanak, hanem például Oroszországba vagy az Arab-öböl térségébe is). A jelenlegi évek migrációja abban különbözik az előző évszázadétól, hogy elsöprő erejű azok száma, akik mozognak, és akik olyan térségekből jönnek, amelyekből hatalmas szociális, kulturális, gazdasági és gyakran etnikai távolságra vannak azok az országok, amelyekbe tartanak (Hatton – Williamson 2005). Ennek következménye, hogy a belföldi születésű népességhez viszonyítva a bevándorlók végzettség, képességek, tapasztalat tekintetében átlagosan alulmaradnak (Rédei 2007).

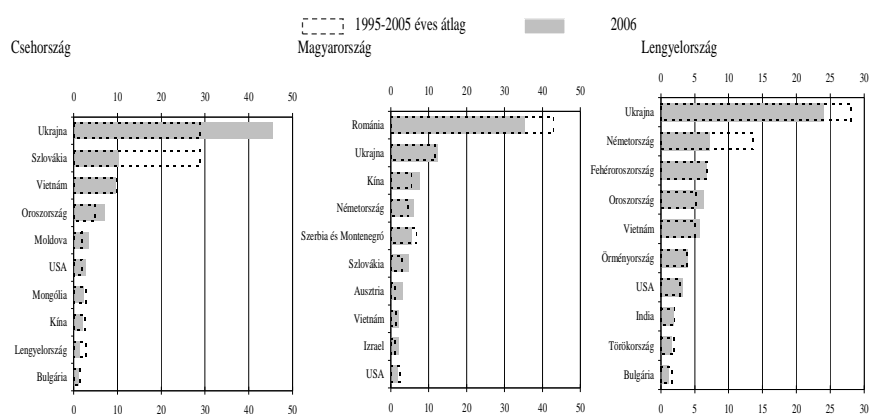
Amíg a XIX. századi európai kivándorlás csökkentette az ottani szegénységet, hasonlóan nem lehet elmondani Ázsia, Latin-Amerika, Afrika és Közel-Kelet esetén a XX. században. Ennek oka, hogy ugyanaz a fogadó országbeli bevándorlási ráta napjainkban sokkal kisebb küldő országbeli kivándorlási rátákat foglal magában, mint egy évszázaddal ezelőtt (Williamson 2006).

Az I. világháború előtt a migráció vízumok, kvóták, menekült státuszok vagy biztonsági kerítések nélkül zajlott. Elgondolkoztató, hogy vajon mennyivel nagyobb lenne a nemzetközi vándorlás volumene napjainkban, ha még mindig az 1914 előtti vándorlásokra jellemző, korlátlan migráció éveiben élnénk.

Az második eltolódás Nyugat-Európa szerepének megváltozásával járt, amit részben a vándorlás Európán kívüli újjászületésével lehet magyarázni. Egyre több nyugat- és dél-európai terület válik az Ázsiából, Közel-Keletről és Afrikából érkező bevándorlók célállomásává. Ennek eredménye, hogy az éves nettó bevándorlás olyan szintre emelkedett az Európai Unióba az 1980-as évek óta, ami már felülmúlja az USA hasonló értékeit.

A gazdasági és politikai integráció elmélyülésével az EU (és a NAFTA is) olyan terület lett, ahol az áruk, a szolgáltatások, a tőke és a munkaerő szabadon, akadályok nélkül áramolhatnak (Rédei 1998). A politikai, gazdasági, társadalmi erőterek direkt megváltoztatása végeredményben egy mesterségesen fenntartott gazdasági-demográfiai erőter (vámok, korlátozások) leépülését és az eddig inkább a háttérben meghúzódó, természetes erőter felerősödését jelenti. Így az Európai Unió területén szimultán módon kétféle nemzetközi vándorlás is megfigyelhető. Az egyik a külső, világméretű, míg a másik az integráció által indukált, az EU szemszögéből belső folyamat. Bár ez utóbbi folyamat korántsem a várt mértékű: „Az EU négy szabadság-elve között a munkaerő szabad vándorlásának következménye magában foglalta a feltételezést, hogy az egységes Európában a különböző országokból az ott nem foglalkoztatott munkaerő átáramlik a többlet-munkaerőt igénylő országokba” (Hárs 1998). A 80-as, 90-es években egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a gazdasági folyamatok nem igénylik az ilyen vándorlást (Tóth 1991). A vándorlások fő iránya a szomszédos régiók jobbra határmenti térségeire koncentrálódik, kirajzolva a régió (esetleg ország) határokon átnyúló munkaerő-piaci körzeteit (Laky et al. 2001).

A harmadik térbeli, strukturális eltolódás magában foglalja a Közép-Európa szerepének megváltozását. A tradicionális kelet–nyugati migráció hosszú időre nyúlik vissza, de megállt a szocialista érában a hidegháborús, izolációs politikák következtében. Míg a világháborúk után a nyugat-európai országokra az önkéntes és főként gazdasági célú vándorlások voltak a jellemzők, addig Közép- és Kelet-Európából az emigrációra csak a politikai válságok adtak lehetőséget (Tóth 2002). A szituáció a berlini fal leomlásával megváltozott. 1989-től 1993-ig az átalakuló gazdaságokból induló kivándorlások összességében meghaladták az egymillió főt. Azaz újra kialakult és stabilizálódott a tradicionális kelet–nyugati vándorlás. Ennek következménye a nyugat-európai országok szigorodó bevándorlási politikája lett. A volt keleti blokk országaiból az elvándorlási lehetőség és hajlandóság megnőtt, a fogadó területek száma viszont lecsökkent. A geopolitikai elhelyezkedés és a magyar nemzetiségűek számára a Kárpát-medencei anyaországi szerep mellett részben ennek is köszönhető, hogy Magyarország jelentős migrációs célországgá vált.

Forrás: OECD SOPEMI, 2009.

*I. A tíz legnagyobb küldő ország a teljes külföldi lakosság %-ában
Csehországban, Magyarországon és Lengyelországban
The top ten sending countries in Czech Republic, Hungary and Poland by
percentage of total foreign population*

Több új közép-európai ország a gazdasági felzárkózásnak és az integrációnak köszönhetően a 90-es évek második felében szintén befogadó térség lett. Közép-európai országok migránsai leginkább a szomszédos országokból és régiókból jönnek. Szlovéniában a külföldi alkalmazottak több mint 90%-a a régi Jugoszláviából érkezik. Ukrajnai, német, fehér orosz és orosz munkavállalók

lók a legnagyobb reprezentánsok Lengyelországban. Az ukránok száma Csehországban is dominánssá vált a szlovákok arányainak kisebb visszaszorulásával. Magyarországon a külföldiek többsége román, ukrán és szerb állampolgár. Mintegy 10% jön az EU15 országokból. Csehországnak és Lengyelországnak jelentős migráns munkavállalói vannak Vietnámból, ugyanakkor Magyarország rendelkezik a legnagyobb kínai diaszpórával a régióban (OECD SOPEMI, 2009).

A Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok demográfiai, gazdasági jellegzetességei és a főbb hazai területi hatások

A globális, kontinenseken átívelő világméretű migrációban Magyarország (a többi közép-európai országhoz hasonlóan) geopolitikai helyzeténél fogva inkább közvetítő módon vesz részt. Hazánk célpont a Kárpát-medence népessége számára, következésképpen inkább a kis távolságú nemzetközi vándorlások a jellemzők. A szomszédos országok súlya kiemelt, ami összefügg a határokon túl nyúló nyelvi, kulturális kapcsolatokkal. Az I. és II. világháborút lezáró békeszerződések következményei tehát ma is meghatározóak a Kárpát-medence migrációs folyamataiban (Tóth 2005). A 90-es évek politikai változásai együtt jártak a magyar nemzetiségűek tömeges méretű Magyarországra vándorlásával, illetve menekülésével. A rendszerváltás első éveiben Románia kisebbségellenes politikájának hatására Magyarországnak erős migrációs nyomással kellett szembenéznie, később ez a délszláv háborúk során megismétlődött. A kényszerített fokozatosan az önkéntes migráció (pl. gazdasági, tanulási célú) váltotta fel a szomszédos országok viszonylatában.

A nemzetközi vándormozgalom résztvevőinek számát alapvetően a befogadó ország által biztosított lehetőségek és igények határozzák meg. Magyarország esetében azonban nemcsak a hazai szükséglet a meghatározó, hanem annak a népességnek az általános állapota is, amely a szomszédos országok valamelyikének állampolgáraként is magyarnak tartja magát. A környező országok gazdasági helyzete, kisebbséggel kapcsolatos politikája és nem csak Magyarország vonzó hatása a meghatározó tehát abban, hogy milyen mértékű migrációs nyomással kell az országnak jelenleg és az elkövetkező évtizedekben is számolnia (Tóth 2002).

A nemzetközi migráció szabályozásában elsődleges a biztonság és másodlagos a hasznosság kérdése. A nemzeti szabályozás megóvja a tömeges beáramlást, egy biztonsági elem mely részben alkalmas a hazai keresletnek megfelelő munkaerő támogatására. Ezen túl a migráció egy konkrét, földrajzi helyen történő letelepedést jelent, melynek beilleszkedési managementjében a térségi szereplőnek van meghatározó rendeltetése (Rédei 2005). A migráció hatása így a külföldiek számán kívül a területi elhelyezkedésüktől, koncentrációjuktól és a lakónépességtől való összetételbeli eltéréstől függ. Ezeket az összetevőket vizsgálom meg részletesebben az alábbiakban.

Magyarországon tartózkodó külföldiek száma

Magyarországon 1981-től kezdődően a lakónépesség száma folyamatosan csökken. Belátható időn belül valószínűleg csak a nemzetközi migráció lehetőségei képesek a népességfogyást mérsékelni (Hablicsek 2004). A nemzetközi vándorlás Magyarország népességszámának növelésére közvetlen hatást gyakorol, emellett közvetetten befolyásolja a korstruktúrát. Míg 30–40 000 főre tehető az éves természetes fogyás, addig a rendszerváltás óta átlagosan 10–20 000-es éves, pozitív migrációs egyenleg jellemzi Magyarországot. 2008. január 1-jén 174 697 külföldi állampolgár tartózkodott huzamosan hazánkban, azaz, száz Magyarországon élő ember közül majdnem kettő külföldi. Az ezredforduló utáni hét évben a külföldiek aránya 61%-kal növekedett országos átlagban (1. táblázat).

1. Összefoglaló adatok
Summary data

Év (január 1.)	Lakónépesség	Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok	
		száma	az össznépesség százalékában
2001	10 200 298	110 028	1,08
2002	10 174 853	116 429	1,14
2003	10 142 362	115 888	1,14
2004	10 116 742	130 109	1,29
2005	10 097 549	142 153	1,41
2006	10 076 581	154 430	1,53
2007	10 066 158	166 030	1,65
2008	10 045 401	174 697	1,74

Forrás: KSH, 2008.

A rendszerváltástól napjainkig a hazai népesség egy részének helyét a külföldiek vették át, magukkal hozva saját „személyes tereiket”, szokásaikat, eltérő demográfiai összetételüket. Így a migráció gazdasági, társadalmi, demográfiai hatásai egyszerre érvényesülnek Magyarországon. Az országos hatásokat jelentősen felülmúlják a területiek.

A külföldiek száma hét év alatt több mint másfélszeresére növekedett. Közülük a Kárpát-medence országaiból (Ausztria, Szlovákia, Ukrajna, Románia, Szerbia, Horvátország, Szlovénia) érkezők súlya domináns, 2008. január 1-jén a külföldi népesség 62%-át tették ki. Legtöbbször Romániából, Ukrajnából, Szerbiából érkeztek hazánkba (2. táblázat). E csoportokon kívül jelentős számban élnek az EU15 országok állampolgárai (főként németek és osztrákok) is Magyarországon.

2. Magyarországon tartózkodó külföldiek az állampolgárság országa szerint (január 1.)

Foreign citizens residing in Hungary by country of citizenship

Ország	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Hollandia	324	346	373	415	236	666	1 096	1 201
Olaszország	542	563	545	551	404	777	1 020	1 207
Franciaország	511	601	711	765	330	1 316	1 506	1 481
Nagy-Britannia	624	700	872	963	440	1 451	1 911	2 107
Ausztria	694	785	750	780	544	1 494	2 225	2 571
Németország	7 493	7 676	7 100	7 393	6 908	10 504	15 037	14 436
EU-15	11 723	12 181	11 629	12 143	9 714	18 357	25 394	25 490
Szlovénia	82	88	65	81	34	79	115	133
Horvátország	917	931	800	902	837	778	813	852
Törökország	455	544	469	557	615	756	886	1 120
Lengyelország	2 279	2 227	1 945	2 196	2 178	2 364	2 681	2 645
Oroszország	1 893	2 048	1 794	2 244	2 642	2 759	2 760	2 787
Szlovákia	1 576	2 213	1 536	2 472	1 225	3 597	4 276	4 944
Szerbia	12 664	11 975	11 693	12 367	13 643	12 111	12 638	17 186
Ukrajna	8 947	9 835	9 853	13 096	13 933	15 337	15 866	17 289
Románia	41 561	44 977	47 281	55 676	67 529	66 183	66 951	65 836
Egyéb európai	20 584	21 088	21 552	22 915	24 493	24 307	25 314	26 272
Szomszédos országok	66 359	70 716	71 913	85 293	97 711	99 579	102 769	108 811
Európa	93 197	97 640	98 230	110 915	122 261	130 535	140 827	146 145
Ázsia	12 603	14 401	13 480	14 715	15 121	18 543	19 733	22 356
Amerika	2 488	2 557	2 434	2 535	2 667	2 989	3 075	3 557
Afrika	1 233	1 318	1 281	1 455	1 556	1 800	1 783	1 913
Egyéb és ismeretlen	507	513	463	489	548	563	612	726
Összesen	110 028	116 429	115 888	130 109	142 153	154 430	166 030	174 697

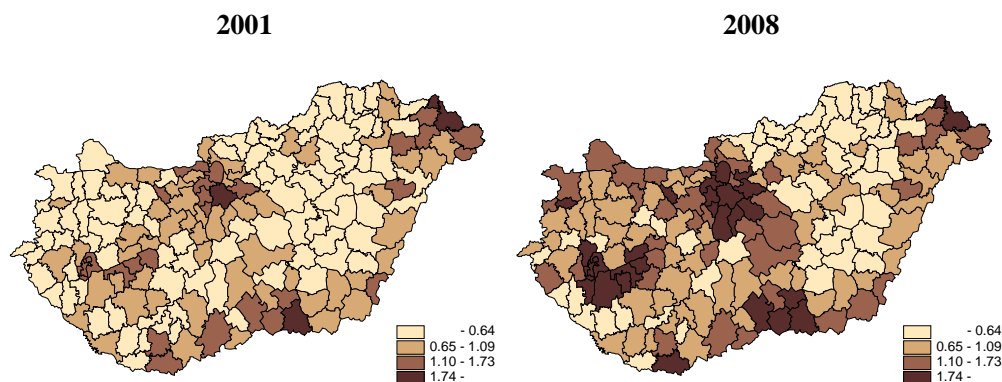
Forrás: KSH, 2008.

A külföldiek területi elhelyezkedése

A külföldiek adott országon belüli elhelyezkedése általában megélhetési, gazdasági okokra vezethető vissza, a konkrét helyen való letelepedést a jobb életkörülmények biztosításának lehetőségével lehet összefüggésbe hozni (Illés – Lukács 2002; Gödri 2005). Véleményem szerint, a jövedelemkülönbségek mellett a kistérségek földrajzi helyzete, központi vagy éppen határmenti jellege befolyásolja legjobban a külföldiek területi elhelyezkedését.

A külföldi állampolgárok száz lakosra jutó számát kistérségi szinten vizsgálva (II. ábra) megállapítható, hogy pozitív értelemben egyre inkább hat térség látszik kiemelkedni. A Balaton környéke, Budapest, Pest megye, az ukrán, román és végül a szerb határmenti kistérségek. A horvát, szlovén, szlovák és osztrák határ közelében nem alakultak ki hasonló összefüggő külföldi koncent-

rációk, ami egyrészt e csoportok magyarországi kisebb számával, másrészt az ukrán, szerb és román határ mentén előfordulónál kisebb (vagy ellentétes irányú) gazdasági potenciál-különbségekkel magyarázhatók (Kincses 2009).

II. Külföldi állampolgárok 100 lakosra eső száma kistérségenként Number of foreigners per 100 population in Hungary by subregions

A szomszédos országokból Magyarországon tartózkodó külföldiek számára egyöntetűen Budapest és Pest megye jelent vonzó célpontot, emellett előnyben részesítik az állampolgárságuknak megfelelő országhoz közelebb eső kistérségeket, főként a román, ukrán és szerb határ közelében. Az osztrákok a határmenti kistérségek mellett a Balaton nyugati medencéjét övező térségeket kedvelik.

A migráció elsődleges célterületei a nagyvárosi centrumterületek, ahol a kulturális-etnikai sokszínűség jellemző, illetve a munkalehetőségek széles spektruma áll rendelkezésre. A migránsok területi megoszlásában a keresetek regionális különbségei mellett meghatározó szerepe van a célterületek térbeli fekvésének is. Az új lakóhely választásában tehát a gazdasági centrumterületek mellett a szomszédos fekvésű – ez esetben periférikus – térségek is fontos szerepet játszanak, azaz a migrációs hajlandóság a gazdasági különbségekkel egyenes, míg a távolsággal – legyen az topográfiai vagy kulturális – fordított arányban áll.

A határ régiókat a telephelyelméletek tradicionálisan hátrányos területként szemlélték, a vámhatárok vagy a potenciális katonai fenyegetés miatt (Anderson – O’Dowd 1999). A növekvő tranzakciós költségek okán a nemzeti határok negatívan érintették e régiók gazdaságát, nem beszélve arról, hogy az adott nemzeti piac potenciális vásárlóereje is a perifériákon gyengébb. A felmerülő adók és vámok, a különböző nyelvek és a kultúrák gátolták a határon átnyúló kereskedelmet, csökkentve az igényt a hazai vagy külföldi gyártók elhelyezkedésére e régiókban (Hansen 1977). E kedvezőtlen kép a globálissá váló (transznacionális) piaci folyamatok és a nagy nemzetközi gazdasági integráci-

ók, egyezmények korában megváltozott. A határregiók egyre inkább aktív kontakttérre (Nemes Nagy 1998; Nijkamp 1998; Van Geenhuizen – Ratti R. 2001), a migránsok számára vonzó területekké alakulnak át.

A külföldiek összetétele

a) Életkor szerinti eltérések

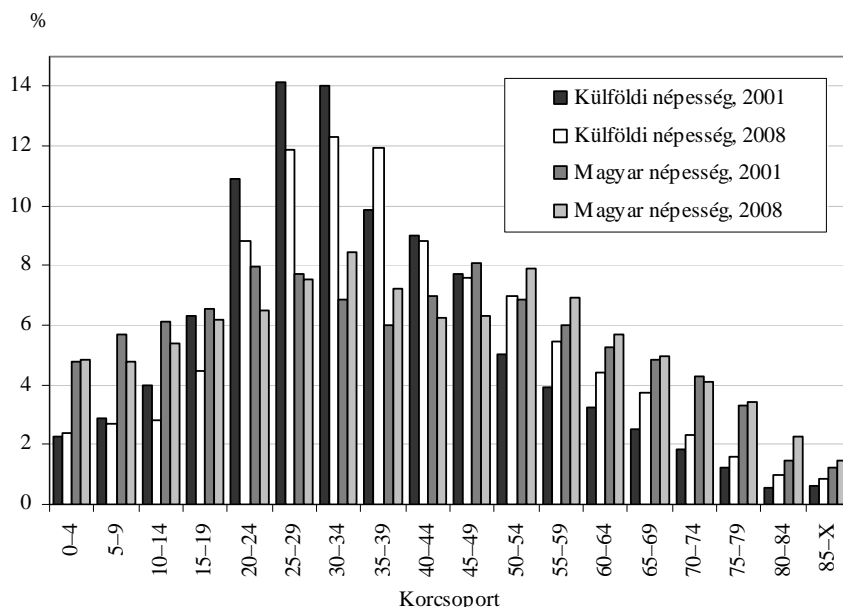
Mivel a vándorlás korszpecifikus folyamat, a befogadói térségben élő populációban általában fiatalító hatás jelentkezik. A III. ábra azt mutatja be, hogy az autochon népességhez képest az érkezők fiatalabb összetételűek. Ezenbelül is az aktív korúak, főként a 20–49 évesek aránya kiemelkedő. Megállapítható, hogy a külföldi népesség korösszetétele jelentősen függ az elvándorlás tágabb értelemben vett helyétől. Az EU15 országaiból érkezők idősebbek az átlagnál, főként nyugdíjasok. Ausztria kivételével a szomszédos ország migránsaira sokkal inkább a munkaképes korcsoportok jellemzők, míg a 0–14 évesek aránya kevésbé. Az Európán kívülről érkezőkre ez a korcsoport sokkal karakteresebb. Itt az 50 éven aluliak aránya nagyon erőteljes, azonban az efeletti korévek jelentősen elmaradnak mind a lakónépességtől, mind a külföldiek arányaitól. Azaz, a nyugdíjas korúak magas rátája inkább az EU15 (főként Ausztria, Németország) országokra jellemző. Ennek oka az Európa nyugati felére egyre jellemzőbbé váló időskori migrációs térképen hazánk célterületként való megjelenése (Illés – Kincses 2008).

A lakónépesség átlagéletkora 2001-ben 39,2 év volt. 2008-ra ez az érték 40,6 évre növekedett. A külföldiek esetén még inkább szembetűnő a változás, hiszen ugyanezen időtartam alatt az átlag 36,9 évről 40,0 évre nőtt. Ez az itt élő külföldiek öregedésével és az arányaiban kevesebb újonnan érkezővel magyarázható, mivel a bevándorlók életkora hozzávetőleg változatlan maradt (32–35 év között).

Nyugat-Magyarország nagy részén (főként a Balaton környékén) a migránsok átlagéletkora a magyarországi születésű népesség átlagánál is magasabb. Jellemzően itt telepednek le az EU15 országokból érkező nyugdíjasok. A külföldiek átlagéletkora Budapesten, Pest megyében, az ország középső részén, valamint a román, ukrán és szerb határ mentén alacsonyabb a magyar állampolgárságú népesség országos átlagnál, éppen ott, ahol nagy számban élnek. Budapesten a lakónépesség átlagéletkora 41,9-ről 42,6 évre változott, míg a külföldieké 35,2-ről 36,4-re nőtt.

A fenti vizsgálatokban egyetlen számmal (nevezetesen az átlagéletkorról) igyekeztem jellemezni egy-egy eloszlást, amely alkalmas bizonyos következtetések levonására, míg más összefüggések rejtve maradnak. Az előző megállapítások részletesebb elemzését az eltartottsági indexek teszik lehetővé.

III. Magyar és külföldi állampolgárok korcsoportok szerinti megoszlása, 2001, 2008. január 1.

Distribution of Hungarian and foreign citizens by age-groups

A gyermek- és időskori eltartottsági rátát, valamint a teljes eltartottsági rátát számítottam ki Magyarország lakónépességére állampolgárságok szerint. Ahogy a meghatározások mutatják mindhárom esetben az adott aktív népesség számával súlyozok, az első esetben az Y időpontban, K területi egységben lévő 0–14 évesek számát, a második esetben a 65– X éveseket, míg a harmadikban mindkettőt.

$$r_{gyerek}^{Y,K} = \frac{Y N_{0-14}^K}{Y N_{15-64}^K}; \quad r_{id}^{Y,K} = \frac{Y N_{65-X}^K}{Y N_{15-64}^K}; \quad r_{teljes}^{Y,K} = \frac{Y N_{0-14}^K + Y N_{65-X}^K}{Y N_{15-64}^K}.$$

A gyermek eltartottsági ráta a lakónépesség egészére 2001. január 1-ről 2008. január 1-re 0,24-ről 0,22-re változott, az idős pedig ennek ellentétéként 0,22-ről 0,23-ra nőtt. Ez is mutatja a hazai népesség előregedését. Így a teljes eltartottsági ráta 0,46-ről 0,45-re csökkent, szemlélítve, hogy a népességen belül a fiatalabbak aránya nagyobb mértékben csökken, míg a 65 éven felülieké növekszik. Így száz 15–64 éves emberre Magyarországon huszonkettő 0–14 éves és huszonhárom 65– X éves jutott 2008-ban.

A külföldiek esetén az országos és a kistérségi adatok is merőben mások. A gyermeknépesség eltartottsági rátája itt országosan 0,11-ről 0,10-re változott a vizsgált hét év alatt, míg az időskori eltartottsági ráta 0,08-ről 0,11-re nőtt. Így

100 aktív korú külföldre 10 fiatalos (0–14) és 11 idős (65–X) jut, ami gazdaságilag sokkal jobb arányt mutat a lakónépesség megfelelő adatainál. Az eltartottsági ráta a külföldiek közül az osztrákok esetén a legmagasabb (0,38), ami nagyrészt az idősebb népesség áttelepülése miatt van így. Némileg kedvezőbb az EU15 aránya (0,32), majd az amerikai kontinens következik (0,25) a sorban. Ezekben az esetekben is az idősök súlya magas. A legkisebb eltartottsági rátával a szlovák (0,08), szlovén (0,15), román (0,18) és az ukrán állampolgárok (0,19) rendelkeznek. Fontos megjegyezni az afrikaiak (0,11) és ázsiaiak (0,20) előnyös arányait is.

A gyermeknépesség eltartottsági rátája minden kistérségben alacsonyabb a külföldiek esetében, mint a teljes népességet vizsgálva. A külföldiek csökkentő hatása a fenti rátára a szerb határtól Budapestig húzódó sávban és a Balaton mentén a legnagyobb, ami egyrészt a korévek szerinti összetételhatástól, másrészt a volumenhatásoktól függ. Az idős népességre vonatkozó eltartottsági rátáknál a Balaton térségében élő külföldiek hazánk rátáját rontják, de az ország többi helyén javítják azt.

3. *Eltartottsági ráták Magyarországon főbb külföldi állampolgárságok szerint, 2008. január 1.*

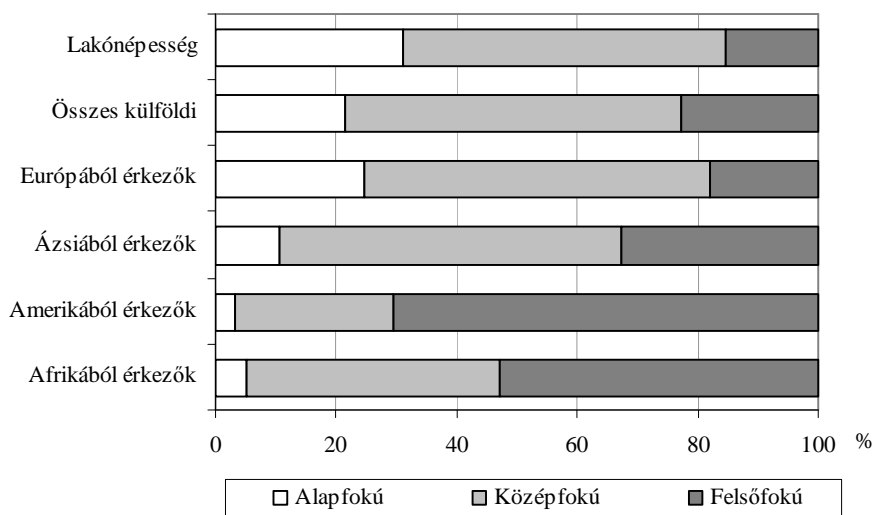
Dependency rates in Hungary by main foreign citizenship

Eredet ország /földrész	Eltartottsági ráta		
	gyermek	idős	összesen
Ausztria	0,07	0,31	0,38
Szlovákia	0,06	0,02	0,08
Szerbia	0,10	0,13	0,23
Horvátország	0,10	0,12	0,22
Ukrajna	0,08	0,11	0,19
Románia	0,08	0,10	0,18
Szlovénia	0,07	0,08	0,15
EU15	0,08	0,24	0,32
EU25	0,08	0,18	0,26
Európa	0,08	0,13	0,21
Amerika	0,14	0,11	0,25
Ázsia	0,18	0,02	0,20
Afrika	0,10	0,02	0,11
Külföldiek összesen	0,10	0,11	0,21
Lakónépesség összesen	0,22	0,23	0,45

b) *Iskolai végzettségek*

A lakónépesség iskolai végzettségi adatainál a 2005. április 1-jei eszmei időpontra vonatkozó mikrocenzus eredményeivel számoltam. Magyarországon

a felsőfokú végzettségűek 3,9%-a külföldi, Budapesten még nagyobb ez az arány (5,5%). A 4. ábra a Magyarországon élő külföldi állampolgárok iskolai végzettségét mutatja be földrészenkénti bontásban. Az ideérkezők bármely földrésről is érkeznek, átlagosan magasabb iskolai végzettségűek, mint a lakónépesség. Ez a megállapítás még inkább igaz a magyar állampolgárságú népességgel történő összevetés esetén. Minél messzebből érkeztek a migránsok, arányukban annál magasabb iskolai végzettségük van, hiszen a képességek jelentik számukra a lehetőséget a mozgásra. Az európaiak esetén a legkisebb a pozitív különbség, míg az Amerikából és Afrikából érkezőkre a legnagyobb. Azonban az Európából jött külföldiek számbeli fölénye miatt az összes külföldit tekintve inkább az európaihoz közelebbi arányok valósulnak meg.

IV. A 18–X éves lakónépesség az elvándorlás helye és iskolai végzettség szerint, 2008. január 1.

Population (more than 18 years old) in Hungary by educational attainment and place of birth

Megállapítható, hogy szomszédos országokból érkezettek, a román állampolgárok kivételével (Németh et al. 2009), átlagosan magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek, mint a magyar állampolgárságú népesség (Rédei – Kincses 2008). Európán belül ez a tendencia leginkább a szlovének és az EU15 országok (Gellérné – Illés 2005) esetén markáns, itt országosan a 18 éven felüliek majdnem fele felsőfokú végzettségű. Az iskolai végzettségek eltérései nagymértékben a külföldi és a magyar állampolgárok közötti korstruktúrabeli különbségekre vezethetők vissza.

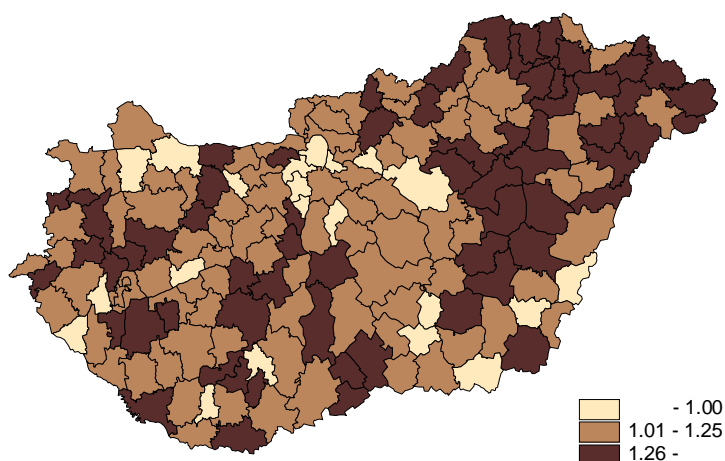
Az iskolai végzettségek eltéréseit a magyar és a külföldi állampolgárok között a diszkrepancia-indexek segítségével mértem. Ha az érkezők iskolai végzettsége azonos a helyben élőkével, a mutatónak 1 az értéke. Ha a ráta 1-nél nagyobb, akkor a migránsok között nagyobb arányban található adott iskolai végzettségű, mint az autochton populációban. Az index értéke a Magyarországon tartózkodó összes felsőfokú végzettségű külföldire 1,46, középfokúra 1,05, míg az alapfokúra 0,69. Ugyan 2001 óta elmozdulás figyelhető meg a felsőfokú magasabb érték felől a középfokú irányába, de az indexek egyértelműen mutatják, hogy Magyarország a nemzetközi migráció révén számottevő szellemi tőkéhez jutott. Ez nem minden országban van így. A közép- és felsőfokú végzettségű migránsokra az Egyesült Államokban, Németországban és Franciaországban az index 1-nél kisebb, az alapfokú végzettségűekre pedig 2 és 3 között van. Ezekben az országokban a lakónépességhez képest átlagosan gyengébb iskolázottság jellemzi a külföldieket.

*4. Iskolai végzettségek diszkrepancia-indexei Magyarországon
állampolgárságok szerint*

Discrepancy indices of level of education in Hungary by main citizenships

Eredet ország /földrész	2001			2008		
	alap	közép	felső	alap	közép	felső
Románia	1,25	0,92	0,78	1,00	1,07	0,74
Ukrajna	0,86	0,94	1,50	0,58	1,18	1,22
Szerbia	0,44	1,06	1,92	0,56	1,09	1,58
Szlovénia	0,00	0,21	5,74	0,32	0,75	3,23
Horvátország	0,37	1,04	2,14	0,57	1,02	1,79
Szlovákia	0,48	1,15	1,55	0,34	1,00	2,33
Ausztria	0,16	0,90	3,03	0,41	0,93	2,43
EU15	0,29	0,64	3,67	0,43	0,79	2,85
Európa	0,84	0,89	1,70	0,79	1,07	1,16
Afrika	0,19	0,72	3,58	0,17	0,78	3,42
Amerika	0,08	0,58	4,31	0,10	0,49	4,55
Ázsia	0,29	0,64	3,67	0,34	1,06	2,11
Szomszédos országok	1,00	0,95	1,17	0,83	1,10	1,02
Összes külföldi	0,72	0,92	1,85	0,69	1,05	1,46

Az V. ábráról leolvashatók a diszkrepancia-index kistérségi értékei közép- és felsőfokú végzettségűekre. Főképp Kelet-Magyarországon jelentős a külföldiek relatív szellemi-többlete. Budapesten ugyan csak kisebb mértékű a jobbító hatás, de a fővárosban az iskolázottság mértéke magasabb, mint az országos átlag. A vizsgált időszakban ezek a hatások nem változtak jelentősen.

V. Közép és felsőfokú végzettségű külföldiek diszkrepancia indexe,
2008. január 1.
Discrepancy index of medium and higher educated foreigners

c) Az adófizetők száma és aránya

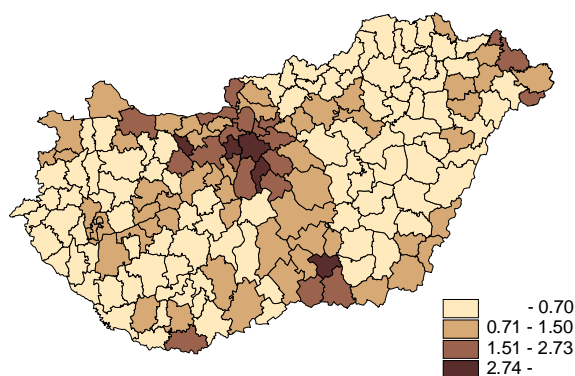
A migrációnak – demográfiai és társadalmi hatásai mellett – a gazdasági folyamatokra is pozitív a befolyása Magyarországon. A nem magyar adófizetők aránya megyei szinten Budapesten, Komárom-Esztergom, Pest, Bács-Kiskun és Csongrád megyékben a legjelentősebb. Budapesten minden állampolgárság szerint jelentős a számuk, Pest megyében a románok súlya a meghatározó, Komárom-Esztergom megyében a szlovák, Csongrádban pedig a szerb állampolgároké. A migráns adófizetők aránya természetes módon erős hasonlóságot mutat azokkal a térségekkel, ahol nagyobb számban élnek külföldiek (VI. ábra).

A 2006. január 1-jén Magyarországon tartózkodó külföldiek 45,6%-a, míg a lakónépesség 41,9%-a adófizető volt. Fontos megjegyezni, hogy a magasabb adófizetői hajlandóság egyértelműen a korösszetételnek köszönhető.

A 2007-es adóévben a külföldi adófizetők száma 87 ezerre emelkedett, ami a magyarországi adófizetők 1,94%-át (1,67% a 2005-ös adóévben) tette ki. Budapesten a külföldi adófizetők aránya már 4,5%-ra emelkedett.

A 2007-es adóévben a külföldi adózók közül 18 ezer főnek nincsen Magyarországon lakcíme, így tartózkodási vagy letelepedési engedélye sem. Az ilyen típusú munkavégzésre az Adózás rendjéről szóló 2003. évi XCII. Törvény lehetőséget biztosít (80. §). Ezzel a lehetőséggel legfőképpen a szlovák állampolgárok élnek (5. táblázat). Szlovákia és Magyarország egymáshoz viszonyított helyzete, a hosszú közös határszakasz és a magyar etnikumú lakosság ha-

tárhoz közeli elhelyezkedése miatt a határmenti régiókban nyelvi és egyéb akadályok nélkül bővíthetnek a lakosság munkavállalási lehetőségei a migráció szükségessége nélkül is, így a vándorlások helyett inkább az országhatárt átszelő ingázások jellemzőek e két Európai uniós ország között (Kincses 2010).

VI. 100 adófizetőre jutó külföldi adófizetők száma kistérségenként, 2007
The number of foreign taxpayers per 100 taxpayers in Hungary by subregions, 2007

5. Külföldi adófizetők, 2007
Foreign taxpayers

Eredet ország /földrész	Nem Magyar- országon lakik	Magyar- országon lakik	Összes külföldi adózó	Összes Külföldi
Ausztria	254	344	598	2 571
Horvátország	28	291	319	852
Románia	1 216	29 890	31 106	65 836
Szlovákia	13 033	2 788	15 821	4 944
Szlovénia	29	54	83	133
Ukrajna	250	6 932	7 182	17 289
Szerbia	220	3 459	3 679	17 186
Szomszédos országok	15 030	43 758	58 788	108 811
EU15	2 302	4 254	6 556	25 490
Európa	17 383	58 783	76 166	146 145
Afrika	43	754	797	1 913
Amerika	202	784	986	3 557
Ázsia	320	7 654	7 974	22 356
Összesen	18 034	69 043	87 077	174 697

Forrás: APEH

A külföldi adófizetők állampolgárság szerinti vizsgálatánál azt állapíthatjuk meg, hogy a román, ukrán, szlovák, szlovén állampolgárok nagyobb arányban fizetnek adót, mint a szerbek vagy az EU15-ök, ami nagyrészt a korcsoportok közötti különbségekkel magyarázható. Ugyancsak ezzel magyarázható az afrikaiak és ázsiaiak közel kétszeres adófizetői aránya az amerikaiakkal szemben.

A Kárpát-medencei forrásországok vizsgálata – területi és népességi hatások

A migránsok magyarországi területi eloszlásainak analízise azt mutatta, hogy a (migrációs) centrum és (földrajzi) periféria-térségeknek jelentős szerepük van a Kárpát-medencei vándorlások karakterisztikájára. Jelentős földrajzi motívum a határ közelsége, amely nem elválasztó elem, hanem kontaktzónaként funkcionál a migrációs áramlások szempontjából.

A Magyarországot érintő migráció kutatásában legtöbbször a fogadó területek feltérképezésén van a hangsúly. Az elvándorlási térségek néhány survey jellegű, lokális vizsgálaton kívül beazonosíthatatlanok. Ennek oka főként az adatok (elérhetőségének) hiánya, ami mindenképpen megnehezíti a régióspecifikus kutatásokat. Így célozom a szomszédos országok migrációs forrásterületeinek feltárása a területi hatások részletesebb megismerése érdekében.

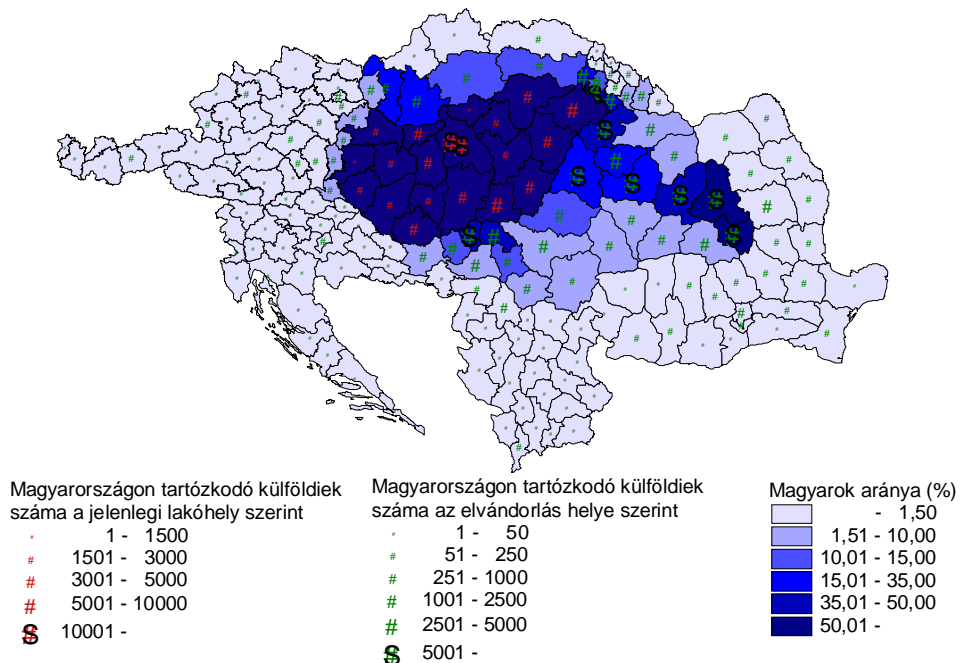
A tanulmányban a releváns magyar migrációs adatbázisok (Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal adatbázisa, illetve a Központi Statisztikai Hivatal ezen alapuló adatállománya) 2001. január 1-jei és 2008. január 1-jei eszmei időpontra vonatkozó állományi adatait használtam. A konkrét elemzések alapjául szolgáló adatok közvetlenül nem voltak elérhetők, ezek külön besorolására volt szükség. Az elvándorlási térségeket NUTS3 területi szinten vizsgáltam. Ez a területi osztályozási szint a legtöbb országra vonatkozóan rendelkezésre áll. Szerbia és Ukrajna kivételt képeznek. Szerbia esetén a legvalószínűbb NUTS3 beosztást alkalmazom¹, míg Ukrajnában nem létezik ilyen beosztás. Az „oblaszty” szint integráltabb, a „rajon” pedig részletesebb ennél. Mivel itt Ukrajnán belül leginkább Kárpátalját vizsgálom (hiszen a migránsok döntő többsége innen érkezik), így a finomabb beosztást fogom alkalmazni.

A migránsok Kárpát-medencei regionális megoszlása

A 2001. január 1-jei állapot szerint a romániai Hargita (2001. január 1-jén Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok közül 12 868 fő ebből a

¹ A Szerb Köztársaság gazdasági régióinak kialakítása még folyamatban van az EU-alapokhoz történő hozzáférés érdekében. Részletesebben lásd: <http://www.srbija-info.yu/cinjenice/okruzi.html>

megyéből vándorolt el), Maros (10 295), Bihar (7957), Kolozs (6209) megyékből érkeztek a legtöbben. A vándorlások kumulált volumene egyöntetűen növekedett 2008-ra, melyben Erdély megőrizte vezető kibocsátó szerepét. Kovászna (2008. január 1-jei állapot alapján 5747) és Szatmár (5391) megyék növekvő kibocsátásával a jelentős romániai elvándorlási helyek területe kiszélesedett. Az erdélyi emisszió volumenértékéhez felzárkóztak a vajdasági Észak-Bácskai (5869) és Észak-Bánsági (4661) körzetek, valamint a kárpátaljai Beregszászi (5121) járás is. Így a jelentős küldő területek nagysága mellett a helyzetükben is változás következett be.

VII. Szomszédos országokból Magyarországra irányuló vándorlások NUTS3 szinten, 2008. január 1.
Migration from neighboring countries to Hungary by NUTS3 level

A Magyarországra tartó migráció hatása az elvándorlási területek népességszámára

A migrációs forrásterületek beazonosítása után jogosan felmerülő kérdés, hogy ezek a vándorlások milyen arányú népességváltozást indukálnak az el-

vándorlási térségekben az utolsó népszámlálás, azaz 2001 óta. A Magyarországra vándorlás népességi hatásainak felmérése részben a környező országok 2001-es népszámlálási adatainak felhasználásával történt. Célom eléréséhez a 2008. január 1-jei és a 2001. január 1-jei Magyarországon tartózkodó migránsok számának elvándorlás régiója szerinti különbségeit normáltam a megfelelő 2001-es NUTS3 szintű népszámlálási népességgel. Az így kapott értékek alsó becslései a környező országok százalékos regionális népességfogyásának, ami a Magyarországra vándorlások miatt következett be 2001 és 2008 között. Azért csak alsó becslés, mert ez a megközelítés nem veszi figyelembe az időközben magyar állampolgárságot szerzett személyeket. Ha őket is beleszámítjuk az egyenlegbe, akkor a relatív népességfogyások felső becslését kapjuk. Ugyanis ezekben az értékekben előfordulhatnak többszörösen figyelembe vett személyek is. Az elmaradt születések számával, a továbbvándorlásokkal, visszavándorlásokkal stb. nem számoltam. A 2001 és 2008 között magyar állampolgárságot szerzett személyek előző állampolgársága ismert csak, a forrásországon belüli kiindulási helyük nem. Itt azzal a feltételezéssel éltem, hogy a születési országokon belüli eloszlásuk megegyezik a Magyarországon tartózkodó, adott állampolgárságú külföldiek megfelelő területi eloszlásaival.

6. A Magyarországra vándorlás hatásai az elvándorlási terület népességszámára 2001 és 2008 között

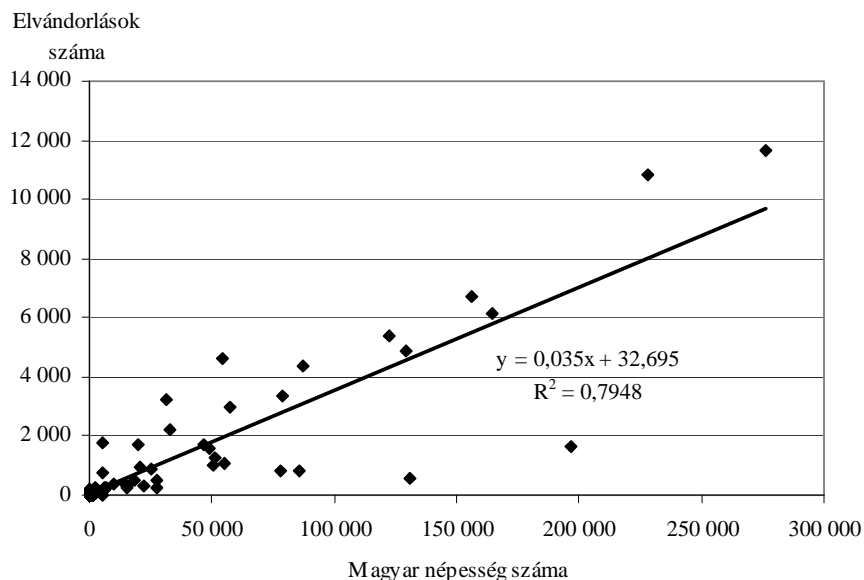
The percentage of population's decreasing in the emigration area by reason of migration effects to Hungary among 2001 and 2008

Megye, járás, körzet	Alsó becslés (%)	Felső becslés (%)	Középérték (%)
Beregszászi járás	3,30	5,87	4,59
Hargita megye	1,33	3,56	2,44
Nagyszőlősi járás	1,96	2,77	2,37
Kovászna megye	1,46	2,75	2,11
Észak-Bácskai körzet	1,30	2,20	1,75
Észak-Bánsági körzet	1,11	2,01	1,56
Maros megye	0,78	1,86	1,32
Ungvári járás	0,57	1,15	0,86
Szatmár megye	0,39	1,33	0,86
Szilágy megye	0,50	1,21	0,85
Munkácsi járás	0,58	0,95	0,77
Bihar megye	0,33	1,12	0,73
Kolozs megye	0,25	0,76	0,51
Husztai járás	0,36	0,59	0,47

A népességszámra vetített vizsgálatok esetén a tanulmányozott 7 év alatt a Magyarországra vándorlás miatti legdrasztikusabb népességfogyás a Kárpátaljai-alföldön érezteti hatását. Kimagaslóan igaz ez a megállapítás a Beregszászi

járásra, ahol a legelső becslés szerint is a 2001-es lakosság 3,3%-a már Magyarországon él (Karácsonyi – Kincses Á 2010). A felső verzió ennek majdnem duplája, és itt csak a Magyarországra vándorlásról van szó! A 6. táblázat a legjelentősebb népességváltozású régiókat emeli ki. A 14 felsorolt régióból 2 szerbiai, 5 kárpátaljai, 7 romániai. Látható, hogy átlagosan a nagy volumenű emigráció a romániai megyékből nem feltétlenül okoz akkora százalékos népességfogyást, mint a Vajdaság vagy Kárpátalja határhoz közeli területein.

Az eddigiek alapján kijelenthető, hogy a Magyarországra vándorlás forrás-területei többnyire egybeesnek a jelentős magyar nemzetiségű lakossággal rendelkező külföldi régiókkal. Ha a 2001 óta hazánkba érkező külföldi állampolgárokat az elvándorlási régiójukban élő magyar nemzetiségűek (2001-es) száma szerint ábrázoljuk, jó közelítéssel a függvény képe egyenes lesz ($R^2=0,795$).

VIII. A Magyarországra vándorlások regionális értékei az elvándorlási térségek magyar etnikumú népesség száma szerint 2001–2008
The values of immigrations to Hungary by Hungarian ethnic population of emigration areas, 2001–2008

Így átlagosan NUTS3 régióként 7 év alatt 1000 külföldön élő magyarra 35 fő Magyarországra költöző migráns jut. A trendtől való eltérések elemzése alapján látható, hogy a szlovákiai körzetekből kevesebben, míg Kárpátalja és Vajdaság határmenti régióiból és Bihar, Kolozs, Szilágy, Hargita, Maros és Bákó megyékből sokkal többen érkeznek, mint az a magyarok arányából várha-

tó lenne. A relatív különbségeket vizsgálva egyértelműen Románia Erdélyen kívüli északkeleti, délkeleti, déli és délnyugati NUTS2 fejlesztési régiói, a Kárpátaljai-hegyvidék, Stájerország, Karintia, Szerbia déli régiói és Horvátország Szlovéniával határos területei emelkednek ki, mint olyan területek, ahonnan a trendektől való eltérések a valós áramlások százalékában a legmagasabbak. Azaz ezekből a régiókból feltételezhetően a migránsok nagyobb része vagy nem magyar nemzetiségű, vagy ha az, akkor sokkal drasztikusabb a fogyásuk a migráció miatt, mint a többi esetben. Mivel az elvándorlási szándék sok esetben a szórvány vidékeken jelentősebb (Kis 2007), feltételezhető, hogy ezekről a helyekről többségében magyar nemzetiségű migránsok érkeztek Magyarországra. Tehát feltételezhető, hogy a következő népszámlálás drasztikus magyar etnikumú népességsökkenéseket fog felmérni ezekben a régiókban.

Fontos megjegyezni, hogy amennyiben nem a magyar népességgel, hanem a régió teljes népességével próbáltam magyarázni a Magyarországra vándorlás volumenét, úgy $R^2 = 0,001$ érték adódott, vagyis közvetlenül nincs összefüggés a két változó között. Ebből is látható, hogy a szomszédos országokból Magyarországra vándorló népesség nagy részét a magyar nemzetiségű migránsok adják.

Összefoglalva, a szomszédos országokban élő kisebbség reprodukciója nem pusztán a természetes demográfiai folyamatok kérdése. Jelentős szerepe van a migrációnak. A szomszédos országokból Magyarországra érkező migránsok tovább csökkentik az elvándorlás régiójának (magyar nemzetiségű) népességszámát, ahol a legtöbb esetben ettől függetlenül is jelentős népességvesztés történik természetes népmozgalmi okokból. Ahol pedig egy-egy elszigetelt jelenségként növekedhetne a népesség (például Bákó megye), ott a migráció ezt „lecsapolja”. Másrészt a vándorlás, mivel korszpecifikus folyamat, közvetett hatások révén befolyásolja a forrásterületek társadalmi-gazdasági folyamatait (eltartottsági ráta, átlagéletkor, gazdaságilag aktívak aránya stb.) is. A legtöbb esetben ez a hatás sem pozitív e területek szempontjából.

Migrációs hálózatok a Kárpát-medencében

A migrációs hálózatok elmélete szerint (Sik – Czakó 1994; Sik 1999; Sandu 2000; Kis 2007, Gödri 2007) a beilleszkedés az új környezetbe ott valósul meg sikeresen, ahol korábbi családi, baráti kapcsolatok ezt segítik. A küldő területek nyomása és a már letelepültek által lakott régiók között donori viszony formálódik. A kivándorlás „kitaposott útja, az ott élőkkel való kapcsolattartás”, ami jelentős hatással van a későbbi migránsok döntésére is (Rédei 2005). Ezt erősíti meg egyrészt, hogy a bejutás egyik fő „vágánya” a legtöbb országban ma is a családdegysítés. Így a jövedelemkülönbségek és a célterületek helyzete mellett ezeknek a migrációs hálózatoknak a megjelenése befolyásolhatja leginkább a vándorlások irányát és volumenét.

Áramlási és állományi állampolgársági adatok közötti kapcsolat

A Magyarországon tartózkodó külföldiek állampolgárságok szerinti vizsgálata esetén az állományi és az áramlási adatok között kistérségi bontásban szoros kapcsolat mutatható ki. Az újonnan érkezők ugyanis leginkább a már meglévő struktúra szerint oszlanak meg. A számszerű vizsgálatokhoz a korrelációs együtthatót használtam, ahol x (adott év előtt letelepedettek) és y (az adott évben bevándorlók) korrelációja:

$$\text{Corr}(x, y) = \frac{\sum_{i=1}^N (x_i - \bar{x}) \cdot (y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum_i (x_i - \bar{x})^2 \cdot \sum_i (y_i - \bar{y})^2}},$$

az i index pedig a kistérségek szerinti adatokat jelöli.

A két adatsor közötti korrelációs együttható értéke a szomszédos országokra 0,70 és 0,99 között mozog.

*7. Az állományi és áramlási migrációs adatok korrelációs együtthatói,
2001–2007*

Correlation coefficients among stock and flow migration data, 2001–2007

Évek	Ausztria	Románia	Szerbia	Horvátország	Szlovénia	Szlovákia	Ukrajna
2001	0,952	0,995	0,996	0,858	0,849	0,947	0,928
2002	0,941	0,994	0,837	0,716	0,872	0,861	0,902
2003	0,939	0,994	0,706	0,714	0,764	0,809	0,881
2004	0,940	0,996	0,944	0,842	0,828	0,816	0,959
2005	0,921	0,996	0,991	0,786	0,850	0,958	0,975
2006	0,783	0,998	0,988	0,745	0,938	0,981	0,975
2007	0,896	0,998	0,989	0,804	0,954	0,911	0,981

Ez azt jelenti, hogy nagyon erős, szoros viszony van a két változó között. Ebből a determinációs együttható (r^2) értéke: $H=0,5-0,98$ közötti. Így a Magyarországon tartózkodó külföldiek száma adott év december 31-én 50–98%-ban magyarázza a következő évben érkezők területi szóródását kistérségi szinten. Ez a magyarázó erő határozott növekedést mutat, ami az egyre megalapozottabb döntésekkel és a kapcsolati hálók létével hozható összefüggésbe.

Eredményeim szerint a külföldiek tudatosan választanak maguknak lakóhelyet, mégpedig nagy valószínűséggel azokban a kistérségekben, ahol honfitársaik már nagyobb számban letelepedtek, segítve őket a vándorlás folyamatában, a beilleszkedésben, az adminisztratív tevékenységek megoldásában, a munkahely keresésében, a lakhatás kérdésében. Természetesen itt nem egy statikus helyzetről van szó, hiszen a külföldiek nem 100%-osan eszerint a rendszer

szerint választanak új lakóhelyet, és belföldi vándorlásaik is némileg módosítják a struktúrát.

Migrációs települések hálózatai

A fent leírt migrációs kapcsolatok az emberek közötti ismeretségeken alapulnak. A hálózatelmélet lehetőséget biztosít a migráció szempontjából általánosabb, organikus hálózatok vizsgálatára is.

A véletlenszerű rendszerek fokszámeloszlása (a fokszám a pontok kapcsolatainak a száma) egy haranggörbét követ, más szavakkal a pontok többségének körülbelül ugyanannyi kapcsolata van, a nagy és a kis számú kapcsolattal rendelkező pontok létének valószínűsége elenyésző. Ilyen véletlen hálózatra hasonlít általában egy ország úthálózata, ahol a pontok a települések, a kapcsolatokat pedig az országutak összeköttetése jelenti. Az emberek közötti viszonyokat a legtöbb hálózathoz hasonlóan legpontosabban a skálafüggetlen hálózat írja le. Itt a hatványfüggvény szerinti fokszám-eloszlás azt jelzi előre, hogy a legtöbb pontnak (embernek) csak kevés kapcsolata van, amelyet néhány, nagy összekötöttséggel rendelkező központ tart össze. Jó példa erre a légiforgalmi rendszer: sok kicsi repülőteret néhány fő központra lehet összekötni (Barabási 2008).

Számomra jelen esetben a hálózatelmélet a Magyarországot érintő, nemzetközi vándorlás által összekötött települések közötti kapcsolatok miatt fontos. A gráfok csúcspontjai a települések. Két települést akkor köti össze él (akkor van közöttük kapcsolat), ha a két település között létrejött nemzetközi vándorlás, azaz az egyik településről elvándorolt valaki, aki a másik (magyar) településre költözött, függetlenül attól, hogy összességében mennyi ember mozgott. A magyar fogadó települések Kárpát-medencei kapcsolatrendszereinek elemzését azért tartom fontosnak, mert megmutatja, milyen sokrétű a vándorlás, mennyire van „beágyazódva” a folyamat az adott településen.

2001. január 1-jén Budapest rendelkezett a legtöbb romániai migrációs települési kapcsolattal. A fővárosba a román állampolgárok 672 különböző romániai településről érkeztek, ezután Debrecen (259), Szeged (234) és Nyíregyháza (163) a sorrend. 2008-ra Budapest tovább növelte kapcsolatainak számát (807), míg Debrecen (201) némileg visszaszorult, de a második legtöbb romániai kapcsolattal továbbra is ez a város rendelkezik. Érd (217), Szeged (202), Budaörs (156) és Kecskemét (154) jelentősen erősítette pozícióit, Nyíregyháza, Pécs, Miskolc és Gyula pedig drasztikusan veszített kapcsolataiból. Erőteljes és fokozódó Közép-Magyarország vonzó hatása. A békéscsabai-gyulai, illetve a debreceni-nyíregyházai csomópontok fokszáma csökkenőben van, helyüket a Szeged, illetve Kecskemét környéki települések veszik át.

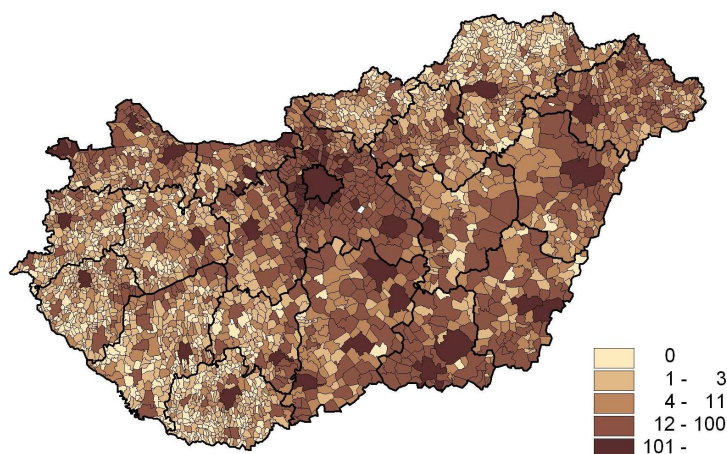
Szerbia esetén a legszembetűnőbb változás, hogy 2001-ről 2008-ra Budapest a szerbiai települési kapcsolatokban megelőzte Szegedet. Ugyan Szegeden

még több szerb állampolgár él, mint a fővárosban, de sokkal kisebb a különbség, mint pár éve. A települési kapcsolatok magukban hordozzák, hogy néhány éven belül a migránsok száma szerinti sorrend is meg fog változni. A többi nagyobb befogadó határközeli magyar település kapcsolatai is csökkennek, de nem olyan mértékben, mint Szegeden. Ilyen Pécs, Baja, Kecskemét, Hódmezővásárhely, Kiskunhalas, Tompa, Röszke, míg Közép-Magyarországon növekedés tapasztalható.

Ukrajna esetén is a szerbiaihoz hasonló helyzet következett be. A határmenti nagyobb városok kapcsolatainak a száma nem növekszik, leginkább csökken, míg Budapestre és Pest megye több településére a gyarapodás a jellemző, miközben a legtöbb kapcsolattal rendelkező települések közötti sorrend legtöbbször változatlan marad. Így Budapest (425-ről 547-re), Nyíregyháza (251-ről 203-ra), Debrecen (139-ről 140-re), Kisvárdra (89-ről 87-re) a rangsor. A többi szomszédos ország sokkal kevesebb kapcsolattal (és migránssal) rendelkezik. Itt is mindenhol a főváros erősödő dominanciája mutatkozik meg. Szlovákia esetén Győr (43-ről 63-ra), Miskolc (22-ről 33-ra), Debrecen (24-ről 28-ra) és Komárom (10-ről 26-ra) is erősödik Budapest (80-ról 151-re) mellett. Ausztria vonatkozásában Mosonmagyaróvár, Lenti, Sopron, Szombathely, Győr, Hegyeshalom, Zalakaros, Fertőrákos dinamikája érdemel említést. Siklósra a 2001. január 1-jei állapotok szerint több kapcsolata volt a horvát településekkel (35), mint Budapestnek (34). Ez az arány 2008-ra megfordult (25-re, illetve 48-ra). Mohács és Baja kapcsolatai szintén csökkennek, míg Pécsé és Harkányé gyarapodnak. A szlovén állampolgárok száma minimális Magyarországon, így a Budapesten élő szlovén állampolgárok is összesen 15 különböző szlovén településről érkeztek, míg Lentit hét szlovén településsel köti össze a migráció.

Az összes szomszédos ország településeire kiterjedő magyar migrációs kapcsolatokat vizsgálva még szembetűnőbb Budapest és Pest megye centrum volta (IX. ábra).

A közép-magyarországi térségek dinamikusan növelik migrációs települési kapcsolataik számát, míg a határmenti nagyvárosok veszítenek abból. Budapesten 2001. január 1-jén 1620 különböző szomszédos országbeli településről érkeztek külföldiek, ami 2008-ra 2022-re növekedett. Dinamikusan fejlődő migrációs települési kontaktus jellemző a Budapestről kiinduló Dunakeszi, Fót, Göd, Vác, Szentendre, Pomáz, Budakalász, Solymár, illetve Pécel, Maglód, Kerepes, Gödöllő tengelyek mentén. A vonalszerű fejlődések így a nagyobb küldő országok felé tapasztalhatóak, míg a főváros nyugati oldalán inkább tömbszerűen növekvő struktúra fedezhető fel: Üllő, Vecsés, Gyál, Monor, Pilis, Cegléd, illetve Érd, Tárnok, Biatorbágy, Budaörs, Törökbálint, Budakeszi, Szigetszentmiklós vonatkozásában.

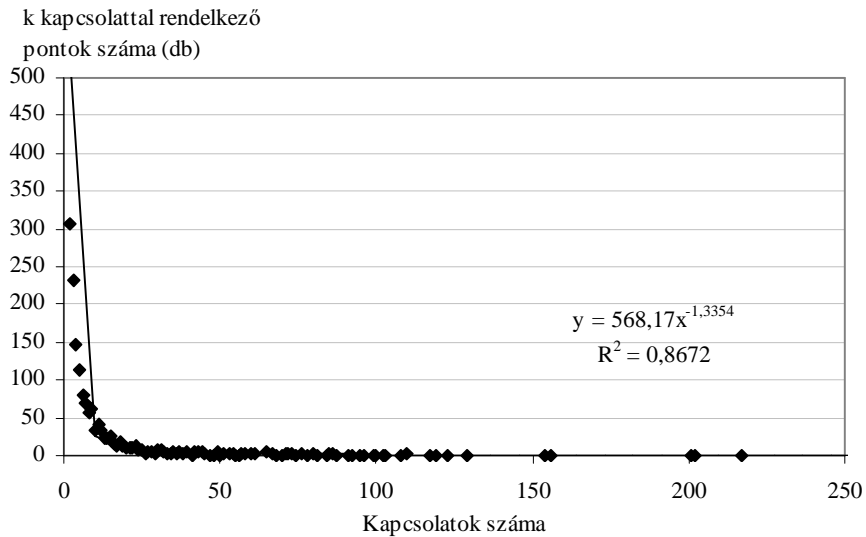
IX. Magyar települések Kárpát-medencei migrációs települési kapcsolatainak a száma, 2008. január 1.

The number of migration linkings of Hungarian settlements in the Carpathian Basin

A migrációs települési hálózatok fokszámain (kapcsolatait) vizsgálva Budapest mellett jelentős Kecskemét, Kiskunfélegyháza (Budapesthez közelebb eső nagy települések Szerbia felől), Győr, Székesfehérvár, Budaörs és Érd növekedése és volumene is. Pécsre és Miskolcra a kapcsolatok számának stagnálása jellemző, míg Szeged, Debrecen és Nyíregyháza ugyan megtartották az országos települési rangsorban elfoglalt 2., 3. és 4. helyeiket, de sokat veszítettek összeköttetéseikből. Ha a tendenciák folytatódnak, az előbbi csoport nemcsak az összeköttetéseikben, de a migránsok számában is meg fogja előzni az utóbbiakat. További csökkenés tapasztalható a szerb, ukrán és román határ mentén lévő települések esetén is. A települési kapcsolatok és dinamikájuk magukban hordozzák a jövőbeli vándorlások volumenében bekövetkező regionális változásokat. A csökkenéseknél nagy valószínűséggel arról van szó, hogy az adott küldő területek kimerültek, a fogadó területek telítődtek, a régebbi migrációs hullámok visszaszorultak. Más területek vonzóbbak lettek az új migránsok számára.

Miután minden magyar településhez meghatároztam a foksámokat, vagyis azt, hogy a nemzetközi vándorlás által mennyi különböző környező országbeli településsel volt kapcsolatuk, megvizsgáltam, hogy adott foksámmal hány magyar település rendelkezik.

Az eredményeket Románia esetén a 2008. január 1-jei állapot szerint ábrázoltam:

X. A román-magyar migrációban érintett magyar települések fokszám-eloszlása, 2008. január 1.

The distribution of degree of Hungarian settlements in term of Romanian-Hungarian flow

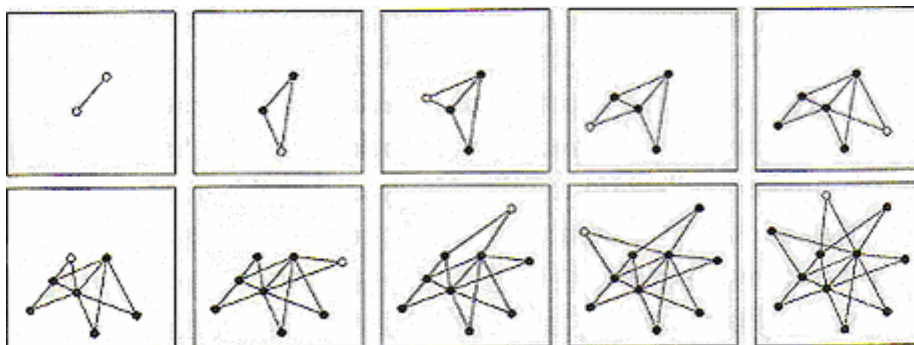
A legtöbb magyar településnek migráció révén kevés kapcsolata van román településekkel (sok a kis fokszámú pontok száma), míg kevés település rendelkezik sok kapcsolattal. Azaz nincsenek a vándorlásban átlagosan érintett magyar települések, nem haranggörbe alakú az eloszlás. A kapcsolatok számának növekedésével hatványfüggvény szerint ($R^2 \approx 0,87$) csökken az adott kapcsolattal rendelkező magyar települések száma. Megállapítható, hogy a Románia felől Magyarországra tartó migráció magyar települési kapcsolatai skálafüggetlen topológiát mutatnak. Ez nemcsak Románia esetén teljesül, hanem az összes szomszédos országra külön-külön és együttesen is. Az illeszkedés pontosságát mérő R^2 értékeket a 8. táblázat tartalmazza. A 2001 és 2008 közötti időszakban szinte minden országra javult az illeszkedés.

8. Migrációs települési fokszám-eloszlások illeszkedése a skálafüggetlen topológiához állampolgárságok szerint (R^2)
The fit of degree distributions to the scale-free topology by citizenship (R^2)

Állampolgárság	2001	2008
	január 1.	
Románia	0,857	0,867
Szerbia	0,755	0,768
Ukrajna	0,795	0,796
Szlovákia	0,722	0,842
Ausztria	0,684	0,819
Horvátország	0,705	0,743
Szlovénia	0,968	0,840
Összesen	0,797	0,816

A migrációban érintett magyar települések vizsgálatában skálafüggetlen topológiát találtam. Kérdés, hogy miért éppen ezt. A skálafüggetlen topológia a valódi hálózatok örökké terjeszkedő természetének egyenes következménye (Barabási 2008). A XI. ábra egy gondolat kísérletet szemléltet, ahol két összekötött pontból kiindulva minden egyes mezőben egy új pontot ad hozzá a hálózathoz az eljárás. Az új pont hozzáadása olyan módon történik, hogy előnyben részesülnek a jobban összekötött pontok. A növekedésnek és a népszerű kapcsolódásnak köszönhetően néhány sok kapcsolattal rendelkező középpont keletkezik.

Forrás: Barabási 2008.

XI. A skálafüggetlen hálózat születése
The Birth of scale-free network

A migrációs települési hálózatokban talált skálafüggetlen topológia oka, hogy a több kapcsolattal rendelkező települések sokkal vonzóbbak lesznek a migránsok számára, mint a kevesebb fokszámúak. Több kapcsolattal a vándorlás jobban „beágyazódik” a településbe, nagyobb potenciális migráns népesség

érhető el a hálózaton családi, baráti, rokon kapcsolatokon keresztül. A vándorló nagyobb valószínűséggel választ népszerűbb, sok kapcsolattal rendelkező települést, amelyről több információ áll rendelkezésére, mint olyat, amelyikről keveset tud.

Összefoglalás

A vándorlások magyar célterületeinek analízise alapján megállapítottam, hogy a határokon átnyúló mobilitás hatása a rendszerváltozás óta számottevő mértékben alakította a lakosság (és az adófizetők) számát, fiatalító effektusával és a szellemi tőke növekedésével az összetételét, valamint koncentráltabb külföldi lakóhelyválasztás következtében a területi elhelyezkedését. A külföldi állampolgárok a preferált területeken jelentősen, pozitívan befolyásolják a regionális társadalmi-gazdasági folyamatokat. A nyelvi közösség ebben erős motívációt jelent, így a beilleszkedés sokkal egyszerűbb, a migrációnak nagyobbak az előnyei Magyarországra nézve, mint általában más országokban.

A külföldiek területi elhelyezkedéséről kimutattam, hogy domináns részük Budapesten és Pest megyében él, míg kisebb hányaduk a határmenti kistérségekben, illetve a Balaton környékén. Budapest globális célpontja a migránsoknak, ahol a nem európai állampolgárok többsége lakik. Minél messzebből érkeztek a migránsok, arányukban annál magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek, és a főváros válik elsődleges célpontjukká. A migráció elsődleges célterületei tehát a nagyvárosi centrumtárségek, ahol a kulturális-etnikai sokszínűség jellemző, illetve a munkalehetőségek széles spektruma áll rendelkezésre.

Eredményeim szerint a migránsok területi megoszlásában a keresetek regionális különbségei mellett meghatározó szerepe van a célterületek térbeli fekvésének is. Az új lakóhely választásában a gazdasági centrumterületek mellett a szomszédos fekvésű, határmenti – ez esetben periférikus – térségek is fontos szerepet játszanak, azaz a migrációs hajlandóság a gazdasági különbségekkel egyenes, míg a távolsággal – legyen az topográfiai vagy kulturális – fordított arányban áll. E határrégiókat a telephelyelméletek tradicionálisan hátrányos területként szemlélték. A kedvezőtlen kép a globálissá váló piaci folyamatok és a regionális integrációk korában megváltozott. A határrégiók egyre inkább aktív kontakttérre alakulnak át. Ahogy Magyarország esetén Budapest migrációs centrum, úgy a határok mentén hasonló karakterisztikával rendelkező, lokális centrumterületek emelkednek ki. Nevezetesen Szeged, Debrecen és Nyíregyháza. A Balaton környéke leginkább a régi európai uniós állampolgárokra jellemző letelepedési hely, ahol sok a nyugdíjas.

A migrációs forrásterületek analízise szerint a 2001. január 1-jei állapot alapján NUTS3 régiók szerint legtöbbször a romániai Hargita, Maros, Bihar, Kolozs megyékből érkeztek Magyarországra. A vándorlások kumulált volume-

ne egyöntetűen növekedett 2008-ra, melyben Erdély megőrizte vezető szerepét. Kovászna és Szatmár megyék növekvő kibocsátásával a jelentős romániai elvándorlási helyek területe kiszélesedett. Az erdélyi emisszió nagyságához felzárkóztak a vajdasági Észak-Bácska és Észak-Bánság körzetei, valamint a kárpátaljai Beregszászi járás is. Így a jelentős küldő területek elhelyezkedésében is változás következett be. Fontos leszögezni, hogy átlagosan a nagyobb volumenű emigráció a romániai megyékből nem feltétlenül okoz akkora népességfogyást, mint a Vajdaság vagy Kárpátalja határhoz közeli területein. Véleményem szerint az ezredforduló óta az elvándorlás következtében a kárpátaljai magyarság fogyása vált arányaiban a leggyorsabbá a Kárpát-medencében.

Ígazoltam, hogy a szomszédos országok felől Magyarországra tartó migráció magyar települési kapcsolatai skálafüggetlen topológiát mutatnak. A migrációs települési hálózatokban talált topológia oka, hogy a több kapcsolattal rendelkező települések sokkal vonzóbban a migránsok számára, mint a kevesebb fokszámúak. Több összeköttetéssel a településbe jóval „beágyazottabb” a vándorlás. Nagyobb potenciális migráns népesség érhető el a hálózatokon családi, baráti, rokoni kapcsolatokon keresztül.

IRODALOM

- Anderson, J. – O’Down, L. (1999): Borders, Border Regions and Territoriality: Contradictory Meaning, Changing Significance. *Regional Studies*, 33/7. 593–604.
- Barabási A. L. (2008): *Behálózva*. Helikon Kiadó, Budapest.
- Gellérné Lukács É. – Illés S. (2005): Migrációs politikák és jogharmonizáció. KSH NKI Kutatási jelentései, 79. KSH NKI, Budapest.
- Gödri I. (2005): A bevándorlók migrációs céljai, motivációi és ezek makro- és mikrostrukturális háttere. In Gödri I. – Tóth P. P. (szerk.): *Bevándorlás és beilleszkedés*. KSH NKI Kutatási Jelentések 80. 2005/3, KSH NKI, Budapest. 69–131.
- Gödri I. (2007): Személyes kapcsolatok a bevándorlásban. *Korfa*, 2007/3–4. 4–10.
- Hablicsek L. (2004): A nemzetközi vándorlás hatása Magyarország népességének változására. *Demográfia*, 2004/3–4. 300–320
- Hansen, N. (1977): Border Regions: a Critique of Spatial Theory and a European Case Studies. *Annals of Regional Science*, Vol 11. 1–12.
- Hatton, T. J. – Williamson, J. G. (2005): *Global Migration and the World Economy: Two Centuries of Policy and Performance*. MIT Press, Cambridge, Mass.
- Hárs Á. (1998): A migráció, a munkaerőpiac és a szabályozás. *Festschrift for Professor J. Kornai*, KJK, Budapest, 333–351.
- Illés S. – Lukács É. (2002): A személyek szabad áramlásának statisztikai szempontú vizsgálata. In Illés S. – Lukács É. (szerk.): *Migráció és statisztika*. KSH NKI Kutatási jelentések, 71. KSH NKI, Budapest. 13–51.
- Illés S. – Kincses Á. (2008): Foreign Retired Migrants in Hungary. *Hungarian Statistical Review*, 86/12. 88–111.
- Központi Statisztikai Hivatal (2008): *Demográfiai Évkönyv, 2007*. Budapest.

- Karácsonyi D. – Kincses Á. (2010): Az elvándorlás hatása a kárpátaljai magyarság helyzetére. *Földrajzi Közlemények* 2010/1. (megjelenés alatt).
- Kincses Á. (2009): A Magyarországon élő külföldiek területi elhelyezkedése, 2006. *Tér és Társadalom* XXXIII/1. 119–131.
- Kincses Á. (2010): Szlovák állampolgárok Magyarországon. *Területi Statisztika* 13. 551–562.
- Kis T. (2007): Demográfiai modellek és a migráció. *Régió* 18/2. 160–189.
- Laky T. – Hárs Á. – Linderné Eperjes E. – Bareto J. – Hablicsek L. – Tóth P. P. – Neuman L. (2001): *A munkaerő szabad áramlása – Magyarországról nézve*. Európai Tükör Műhelytanulmányok 80., Budapest.
- Nemes-Nagy J. (1998): *Tér a társadalomkutatásban – „Ember-Település-Régió”*. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest.
- Németh N. – Csíte A. – Jakobi Á. (2009): Román állampolgárságú munkavállalók Magyarországon. *Területi Statisztika*, 12. 49/6. 615–627.
- Nijkamp, P. (1998): *Moving Frontiers: a Local-global Perspective*. Vrije Universiteit of Amsterdam, Faculty of Business Administration and Econometrics, Research Memorandum no. 22. 22.
- OECD SOPEMI (2009): International migration outlook 2009, Paris. 224.
- Rédei M. (1998): A tőke, az áru és a munkaerő áramlása. In Illés S. – Tóth P. P. (szerk.) *Migráció* II. KSH NKI, Budapest. 71–83.
- Rédei M. (2005): A nemzetközi vándorlás folyamatának irányítása. *Statisztikai Szemle*, 83/7. 662–680.
- Rédei M. (2007): *Mozgásban a világ, a nemzetközi migráció földrajza*. Eötvös Kiadó, Budapest.
- Rédei M. – Kincses Á. (2008): A szomszédból érkező migránsok hatása a hazai gazdasági és társadalmi különbségekre. *Közép Európai Közlemények, Geográfusok, regionalisták és történészek tudományos szemléje*. 1/1. 3–17.
- Sandu, D. (2000): Migrația transnațională a românilor din perspectiva unui recensământ comunitar. *Sociologia Romaneasca* 2000/3–4. 5–52.
- Sik E. – Czákó Á. (1994): Hálózati tőke a posztkommunista Magyarországon. *Mozgó Világ*, 6. 17–25.
- Sik E. (1999): Migrációs potenciál a mai Magyarországon. In *A munkaerő migrációja és az Európai Unió*. Európai Tükör, 61. 93–118.
- Tóth J. (1991): Az európai migráció kérdőjelei. *Európa Fórum*, 1991, I/3. 92–96.
- Tóth P. P. (2002): Nemzetközi vándorlás – Magyarország (1990–2000). Készült a Népesedési Kormánybizottság Migrációs Bizottsága 2002. programja keretében.
- Tóth P. P. (2005): A szomszédos országokból bevándorlók lakóhelyi és kulturális jellemzői. *Korfa* 2005/2–3, KSH, NKI. 3–7.
- Van Geenhuizen, M. – Ratti, R (2001): *Gaining Advantage from Open Borders. An active Space for Regional Development*. Ashgate, Aldershot.
- Williamson Jeffrey G (2006): Global Migration. *Finance and Development*, 43/3. 11.

Tárgyszavak:

Nemzetközi vándorlás
Kárpát-medence
Migrációs hálózatok

**THE DEMOGRAPHICAL AND GEOGRAPHICAL ASPECTS OF THE
POST-MILLENNIUM MIGRATION NETWORK OF THE CARPATHIAN
BASIN FROM A HUNGARIAN POINT OF VIEW, 2001–2008**

Abstract

Hungary has a surplus in international migration since the change of regime with the demolition of Iron Curtain. Direct and indirect effects of international migration are undoubtedly determining factors of demography in Hungary. Direct effects are in the increase of the number of population, indirect effects are those phenomena, which are connected to births, marriages, studentification, changes in the real estate and labour market. The author finds that immigrants who are concentrated in emerging areas are younger, more educated and economically more active than the average Hungarian. As a result of this, they are not only a human, but also an economic asset for Hungary. Foreigners have different preferences and the barrier is only their ability or skill.

Migrant residents are concentrated in two areas in Hungary, 60–70% of them live in Budapest and its surroundings, migrants from neighbouring countries prefer to buy property in the other side of the border and are frequently commuters or self employed/entrepreneurs. Border regions were traditionally considered as disadvantageous territories according to location theories, because of the barriers in international trade and the threats of military invasions. The alteration of this unfavourable image can generate a new increase in the border regions through greater international economic integration – with lower trade barriers. These regions have characteristics by which they can be defined as active contact regions.

The analysis of spatial distribution of migrants in Hungary after the millennium shows that the foreigner and Hungarian (migration) centres and the (geographical) periphery territories considerably influence the trends in international migration. Budapest and Pest County are the general dynamic migration centres of Hungary, while the proximity of the border is an important geographic motive, which is not a barrier but a contact zone from the aspect of migratory flows.

The analysis of the regions of origin by NUTS3 regions shows that most of the migrants came from Harghita, Mures, Bihor, Cluj (Romania) to Hungary regarding the state on January 1 2001. The cumulative volume of migration uniformly increased until 2008, in which Transylvania maintained its leading role. Large-scale emigration from the Romanian counties does not necessarily cause as strong population decline as in Vojvodina, or in the areas close to the border of Transcarpathia. According to the author's view the decline of Transcarpathian Hungarians as the result of emigration has become the fastest in the Carpathian Basin since 2000.